

EL *DICCIONARIO VALENCIANO-CASTELLANO DE VÒZES POLYSYLABAS* DE CARLES ROS¹

M. ISABEL GUARDIOLA I SAVALL
UNIVERSITAT D'ALACANT

S'ha dit repetidament que els segles XVI, XVII i XVIII representen per a la història de la llengua catalana una època estèril, decadent, en què el conreu de les lletres en l'idioma vernacle és escàs i de poca qualitat. Aquestes idees, divulgades principalment a partir de la Renaixença i repeses pel Noucentisme, van ocasionar que s'arraconaren durant moltes dècades i fins a l'actualitat els estudis literaris i lingüístics d'aquests tres segles. Actualment, però, va reconsiderant-se aquesta posició i nombrosos especialistes han manifestat l'interès dels autors i les produccions de l'etapa, que no són ni tan pocs ni tan dolents com s'havia cregut. Un exemple clar d'açò mateix és la revaloració de les obres del notari Carles Ros, que en plena Decadència no va tenir por d'escriure i d'estimular el conreu de les lletres valencianes.

En aquesta comunicació volem presentar l'obra de Carles Ros, figura cabdal i precursor de la Renaixença i la lexicografia catalana en general, i analitzar les dades existents del *Diccionario valenciano-castellano de vòzes polysylabas*, que es troba perdut en l'actualitat, a partir de la reflexió sobre l'obra conjunta i de les opinions dels estudiosos i bibliògrafs valencians d'aleshores.

1. Contextualització històrica

El pas del set-cents al huit-cents comporta un revulsiu en totes les terres de llengua catalana. La desfeta d'Almansa el 1707, l'abolició dels Furs i la institució d'un poder neocentralista d'encuny francès impliquen tota una sèrie de mesures governamentals encaminades a unificar els diferents territoris de tot l'Estat entorn a la capital. A banda de les disposicions de caire polític i administratiu, hi ha la preocupació per fomentar una única llengua que abraça tots els territoris de l'Estat. El castellà esdevindrà, així, l'única llengua oficial en la documentació, la predicació i l'escola, i les llengües perifèriques seran prohibides en la vida pública i, definitivament, arraconades a l'ús popular i col·loquial. El castellà, llengua del govern, rebrà tota una sèrie de consideracions que tindran el màxim exponent en la creació de la Real Academia de la Lengua Castellana (1713) i la publicació del *Diccionario de Autoridades* (1716-1739), a imitació d'altres estats europeus.

Però el canvi de segle implicà, a més, un renovament de l'esperit i les idees, l'arribada de la Il·lustració i, amb tot plegat, la raó com a motor de pensament. La imitació d'aquest model d'origen francès, els aires de renovació i de progrés científic, i el rebuig a tot allò que no fos racional, significaven necessàriament l'oblit de la tradició pròpia, de la cultura i la llengua, que en el nostre cas havia tingut els moments de glòria en una època tan remota com era l'Edat Mitjana. La Il·lustració i l'afany d'erudició enciclopedista es manifesta en els intel·lectuals valencians en un interès pels llibres antics i pels autors clàssics. Escorcollen arxius, desenterren i redescobreixen textos mig oblidats que recopilen en obres bibliogràfiques anomenades *Biblioteques*.² Malgrat aquest afany per col·leccionar i fer veure el mèrit de les obres antigues, aquests «erudits valencians setcentistes de perruca empolvorada i casaca de seda, no pensaren mai en cap restauració de la llengua ni ressorgiment de la literatura culta autòctona: els seus estudis de les glòries valencianes els inspirava només la curiositat científica i mai no pretenien de ressuscitar-la» (SANCHIS 1963: 87-88).

¹ Aquest treball forma part del projecte d'investigació PB98-0971 subvencionat pel Ministeri d'Educació i Cultura. Web informativa: <http://www.ua.es/dfcat/projectejc.htm>

² Són interessants en el segle XVIII la de RODRÍGUEZ (1747), XIMENO (1747) i MAYANS (1753); en el XIX, la de FUSTER I TARONGÍ (1827-1830).

Enfrontat a aquest moviment renovador, racionalista i aristòcrata, que conreava i lloava la llengua oficial i que veia la llengua autòctona com a una relíquia arqueològica, hi havia el reclam castissista del poble. L'estament popular es mantenia fidel a la llengua pròpia, a les tradicions, i cada dia adquiria més pes en la societat. Açò va comportar un augment en la producció de literatura popular de base folkloritzant, que s'arrossegava del XVII, i especialment al País Valencià esclata la producció de romanços, auques, gojos, miracles, rondalles, raonaments i col·loquis, ocasionalment compostos en commemoració d'algun esdeveniment públic polític, reial o religiós. El to d'aquests textos és de caràcter festiu i, fins i tot, satíric.

Paral·lelament, aquest sector social protagonitza la denúncia i les reivindicacions de defensa de l'idioma, que es materialitzen en una sèrie de manifestacions concretes de poca repercussió social. Amb tot, l'escàs bagatge intel·lectual, sovint autodidacta, i les conviccions vacil·lants davant del fet aclaparador del castellà, van impossibilitar, per una banda, que capgiraren el pensament de l'època i, per una altra, que en cap moment es plantejaren posar en qüestió la situació del castellà, llengua culta, llengua nacional, llengua de dret i, per tant, intocable. Realment no van poder aconseguir interessar els erudits il·lustrats valencians. El representant més destacat i, alhora, més preparat d'aquest doble vessant populista fou Carles Ros.

2. Carles Ros, l'home i l'obra

Carles Ros i Hebrera va nàixer el 1703, en el carrer de Calatrava de València, en ple centre de la ciutat. Nét i primogènit d'una nissaga de notaris, no ha passat a la història com un personatge que haja sobreixit per la seua tasca notarial.³ Això el va portar a viure amb pocs recursos econòmics fins al final dels seus dies, el 1773, però no el va privar de dedicar-se intensament a la defensa, el conreu de la literatura i l'estudi de la seua llengua materna, a contracorrent de les idees de l'època.⁴ De fet, va ser capaç de dissenyar i de dur a terme un calculat i meritori pla d'actuació, íntimament vinculat entre les parts, que hauria permès remuntar la llengua i la cultura pròpia en tots els aspectes (producció i edició literària, apologia, gramàtica, diccionaris de llengua antiga i llengua moderna, i fraseologia) en unes altres condicions. La seua producció com a literat, editor i lingüista li ha suposat la consideració com a màxima figura del valencianisme del seu temps, «molt superior, amb més ambició literària i sobretot amb un amor a la llengua exaltat, conscient i constructiu: [...] precursor de la Renaixença valenciana, figura patriòtica sense parió en la Catalunya del seu temps» (SANCHIS 1968: 96).

A l'època, però, va ser valorat de manera diferent. Personatges que se situen en la seua mateixa línia l'encoratgen a seguir i el miren amb bons ulls, com ara el pare Lluís Galiana, que deixa el seu testimoni en la carta a Carles Ros del *Diccionario Valenciano-Castellano* (1764) i en la *Rondalla de rondalles* (1768). En l'altre vessant, els principals erudits del seu temps no arriben a apreciar-li la tasca desenvolupada, com es dedueix en la carta de Joan Antoni Mayans a Vega Sentmenat: «lo que escribió Carlos Ros aquí en Valencia, es despreciable» (MESTRE 1970: 284). Amb el pas del temps se li reconeixeran novament els mèrits i molts intel·lectuals de prestigi es declararan deixebles i seguidors de l'obra d'aquest personatge. Una de les primeres consideracions d'aquest estil corre a càrrec d'un altre protagonista del moviment renaixentista valencià en el segle XIX, CONSTANTÍ LLOMBART (1879: 30-32) que el qualifica de «amador de la llengua pàtria» i «iniciador de sa restauració».

³ Amb tot, sí que ens consten les obres de caràcter notarial següents: *Cartilla Real, Theorica-Practica, segun Leyes Reales de Castilla, para Escrivanos, y Procuradores* (València, 1738-39), i les manuscrites: *Practica de Escrivanos en lo tocante al Juizio ejecutivo, con sus formularios conducentes* i *Breves Instrucciones, en practica para los Escrivanos de las Poblaciones del Reyno de Valencia que asisten à los Ayuntamientos, ù Alcaldes Legos*.

⁴ Per a una nòmina bastant completa de la seua obra, vegeu la classificació que ell mateix inclogué en *Qualidades y Blasones* (1752: 19-24). A banda, hi ha la revisió i ampliació que en feren BARBERÀ (1905: 19-53), LLOMBART (1879: 44-52), RIBELLES COMÍN (1943: 441-500), MARTÍ GRAJALES ([1891] 1987: 269-272) i, finalment, TORRES NAVARRETE (1995: 37-76). Notem a faltar un còmput exacte de la totalitat de la seua producció, així com també una edició crítica.

2.1. Carles Ros literat i editor

Conscient que la literatura culta es feia en una llengua que no era l'autòctona, Carles Ros es va decidir a conrear el gènere populista, que mantenia la llengua del país. Entre la nòmina d'aquestes obres i, ocasionalment sota pseudònim (especialment «la Musa Laperà»), trobem un llarg seguit de romanços, col·loquis, raonaments i poesies diverses en la llengua del poble.

De tota aquesta producció, destaquen els col·loquis, que li permeteren radiografiar el país, els costums i els problemes de l'estament popular, els valors tradicionals, enfrontats a les modes franceses que tant agradaven a l'aristocràcia i la burgesia valenciana: els jocs dels xiquets, les festes (Corpus o Carnestoltes), succeïts i desenganys dels llauradors de l'Horta, corregudes de bous, bregues entre sogres i nores, les riuades, etc.⁵. A banda del gènere festiu i humorístic, Ros també va conrear la poesia de caràcter culte: en primer terme, romanços, sonets i dècimes, entre altres, que li serveixen per a il·lustrar les idees gramaticals i lingüístiques en els seus tractats; en segon lloc, poesia religiosa, sovint de to humorístic, com ara els gojos i llaors que compongué a la Mare de Déu i a santa Bàrbera, entre altres. I no cal oblidar tampoc el vessant de Ros com a participant en els certàmens poètics civils, de caràcter festiu, producte dels quals són les seues poesies en honor a la canonització de sant Vicent Ferrer, a l'exaltació del rei Carles III, etc.

L'estima i la valoració de la llengua pròpia que l'impulsaren a conrear la literatura, també el van portar a arriscar part de l'escàs capital de què disponia per fer-se editor. El 1735 reeditava l'*Espill o Llibre de les dones* (València, Impremta de Josep Garcia) de Jaume Roig i el 1768 editava la *Rondalla de rondalles* (València, Impremta de Benet Monfort) del seu amic i deixeble Lluís Galiana.

2.2. Carles Ros lingüista

L'activitat principal de Carles Ros, on millor manifesta l'estima i la consideració que sentia per la llengua dels valencians, se situa en el camp de la lingüística. Ros planteja l'estudi de la llengua des de diversos punts de vista: l'apologia, la gramàtica, la paremiologia i la lexicografia, punts de màxima atenció i prioritaris en la tasca de redreçament d'una llengua en estat d'abandonament i de descura. Carles Ros es convertirà en tots ells, llevat de l'apologia, en el primer estudiós a tractar-los d'una manera seriosa i amb una voluntat precisa.

2.2.1. Carles Ros apologista

Com a apologista de la llengua, hem de destacar dos opuscles en què el valencià és objecte de lloança: *Epítome del Origen y Grandezas del Idioma Valenciano* (València, 1734), obra de joventut, i la posterior *Qualidades y Blasones de la Lengua valenciana* (València, 1752). En ambdues reprén les idees de VICIANA (1574), ESCOLANO (1610-1611) i MATEU I SANÇ (1677) sobre la filiació del valencià dins de les modalitats del llemosí, alhora que evidencia les qualitats (brevetat, suavitat, ús de diminutius, etc.) que presenta i els mèrits més destacats (ha estat conreada per autors il·lustres i ha sigut vehicle de predicació de la paraula de Déu).

2.2.2. Carles Ros gramàtic

L'escassa formació dels valencians de l'època en la lectura i l'escriptura del valencià i el consegüent aprenentatge esbiaixat el menaren a escriure una sèrie de tractats gramaticals didàctics sobre l'ensenyament i l'ortografia del valencià i el castellà: *Practica de Orthografia*

⁵ Alguns dels títols són: *Coloqui nou, curios y entretingut hon se referixen la explicasio de les Dances, Misteris, Agüiles y altres coses exquisites, tocants á la gran Festa del Corpus ques fa en Valencia dignes de to apreu o Romans y coloqui nou pera divertir el humor y desterrar la melancolia ya que no tenim dines; en que es declaren les penes y treballs dels pobres festechans; tot sert y verdader, com ho voran si donen tres parpallols, ó tres dines si no ho entenen.*

para los dos idiomas castellano y valenciano (València, 1732), *Norma breve por la que los valencianos (sin hacer estudio particular en la ortografía) sabrán escribir medianamente la lengua castellana* (València, 1735) i *Breve Explicación de las Cartillas Valencianas* (València, 1751). A banda d'aquestes obres publicades, hi ha la notícia d'un manuscrit que contindria una obra amb característiques semblants: *Beceroles valencianas: ab les combinacions de son dialecte, sylabas, ó elements, pera la formació de les diccions y monosylabos que facilitarán á be llegir*. Finalment, en la *Norma breve de cultura y política de hablar, para el idioma Castellano, aunque sirva tambien para el valenciano y otros* (València, 1737) s'ocupa de qüestions gramaticals comparades del valencià i el castellà, punt central de tota la seua obra lingüística. En aquests tractats hem de destacar la preocupació manifesta per les qüestions relacionades amb l'ortografia de determinats sons (representats gràficament amb *ç, s, p, b i v*), l'accentuació i obertura de les vocals i el paper que ha de jugar l'etimologia en aquestes grafies. També són interessants els apunts morfosintàctics, com ara la forma que han de prendre l'article masculí i els pronoms febles: *el, els* i *lo, los*.

2.2.3. Carles Ros paremiòleg

Amb la publicació el 1733 del *Tratad de Adages y Refranys Valencians*, Carles Ros es convertí en l'iniciador de la paremiologia valenciana sistemàtica i podríem dir que, fins i tot, va crear de nou escola, ja que ben prompte el seguiren el pare Galiana (*Recopilación de refranes valencianos*), Joan Antoni Mayans (*Refranes y sentencias*) i Marc Antoni d'Orellana (*Adagis proverbials*). El *Tratad* és una peça destacada en la història de la paremiologia catalana perquè, a banda de la influència posterior, és la primera font documental de diverses unitats fraseològiques, com ara *estar a la lluna de València*.

El 1736 reedità el *Tratad* i li afegí vora dos-cents cinquanta refranys més. En total, Ros compendia nou-cents cinquanta-dos refranys, locucions i fórmules inventariades, en primer lloc, a partir de l'observació directa de la realitat lingüística i del seu coneixement de la llengua i, en segon terme, de les fonts que declara en el prefaci (p. 28). El *Tratad* presenta punts de connexió amb la resta de l'obra lingüística i hi trobem una sèrie de motius repetits. Insisteix en els mateixos justificants que donen sentit a la totalitat del que escriu i que l'obsediran al llarg de la vida: el deure patriòtic d'estimular i d'ajudar els valencians a aprendre a llegir i a escriure la seua llengua. No obstant això, hi ha la novetat d'un propòsit didacticomoral ja que podrà aprofitar als pares que volen bonegar i aconsellar els fills. També hi és recurrent la preocupació per la pronúncia, l'ortografia i la morfosintaxi del valencià, present en les notes introductòries (p. 19-30) i en els tres annexos finals. El primer (p. 102-109) conté un llistat bilingüe de parelles de mots aparentment homòfons que presenten diferències de significat en funció de les grafies emprades; el segon apèndix segueix la mateixa estructura que l'anterior, però hi tracta veus que no són homòfones, sinó homògrafes i que es diferencien per l'obertura vocàlica («*Dèu, Dios, y verbo*» / «*deu, numero, diez*») que marca amb l'accentuació greu de les vocals tancades, mentre que les obertes no porten cap marca accentual; el darrer annex del *Tratad* és un simple llistat bilingüe dels números ordinals i cardinals, els mesos de l'any i els dies de la setmana.

2.2.4. Carles Ros lexicògraf

L'obra de Carles Ros més coneguda ha sigut, però, la lexicogràfica. Com en la resta de les seues actuacions, també va ser iniciador i model a seguir per als lexicògrafs posteriors, que n'imitaren el mètode, en copiaren les dades, etc. En aquest camp Carles Ros palesa novament la planificació prèviament meditada d'enfortiment i redreçament de la llengua materna, atacant de soca-rel els principis bàsics de les necessitats lexicogràfiques valencianes: un diccionari de veus antigues (*Breve Diccionario Valenciano-Castellano*), uns altres de llengua viva, segurament a partir de l'observació de la realitat quotidiana que l'envoltava (*Diccionario Valenciano-Castellano*, *Diccionario Valenciano-Castellano de vøzes polysylabas* i *Ràro Diccionario Valenciano-Castellano, ùnico y singular, de vøzes monosylabas*), i un de barbarismes i dubtes (*Corrección de vøzes*). Aquesta tasca desenvolupada en el camp de l'elaboració de diccionaris li

ha valgut el reconeixement, per part dels estudiosos actuals, com a pare de la lexicografia valenciana moderna, a pesar de les mancances i errades que li troben.

2.2.4.1. El *Breve Diccionario Valenciano-Castellano*

El 1739 Carles Ros publica el *Breve Diccionario Valenciano-Castellano*, que representa la seua primera temptativa en la confecció de diccionaris. Però el *Breve*, al cap i a la fi, no és més que una continuació en la mateixa línia de les obres d'aquesta etapa de producció: hi trobem les mateixes preocupacions, temes de discurs, raonaments i, fins i tot, manera de procedir.

En la dedicatòria inicial i el pròleg expressa la preocupació constant perquè els valencians puguen llegir en la seua llengua i indica la naturalesa de l'obra: es tracta d'un manual de consulta lèxica per a poder accedir a les lectures dels mestres antics, motivat pel fet de no tenir diccionaris de llengua. Per aquest motiu buida obres antigues (March, Roig, els *Furs*, la *Crònica* de Jaume I) que li permeten farcir el diccionari de termes antics, però també introdueix mots del llenguatge corrent que podien presentar problemes d'homofonia o homografia amb els antics.

2.2.4.2. El *Diccionario Valenciano-Castellano*

Hem d'esperar-nos al 1764 perquè aparega el segon diccionari de Carles Ros: el *Diccionario Valenciano-Castellano*, obra de maduresa i, sens dubte, la més genial de l'autor, malgrat la seua limitada preparació i les mancances del text. Però Ros n'era ben conscient: sabia que era el primer a enfrontar-se a l'elaboració d'un diccionari modern que esdevindria model i font a seguir, i per això en la nota V (p. 4-5) fa una crida als lectors perquè anoten als marges els vocables que hi manquen. De fet, Ros mateix ho va fer, però li va arribar la mort sense haver pogut acabar el que sembla que era la segona edició ampliada del diccionari del 1764, el *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas*.

Al contrari del que s'ha dit, el *Diccionario* no és la segona edició del *Breve*, sinó que és una obra totalment diferent en el propòsit, l'estructura i el contingut, la tècnica d'elaboració, les fonts, etc. Hi deixa de banda els procediments assajats en el *Breve* i formula una tècnica nova que continuarà desenvolupant en la resta de les seues obres: s'inclina per la llengua viva, sense abandonar totalment el lèxic més antic extret principalment del *Breve*, i incrementa el pes de la microestructura, que en la majoria de vegades ja no es redueix a una simple correspondència en castellà, sinó que copia definicions preses del diccionari de la Real Academia de la Lengua Castellana, i insisteix en tota una sèrie de consideracions de caràcter etnogràfic i lingüístic.

El diccionari es troba dividit en diverses parts, cosa que en dificulta la consulta. Reserva la part més extensa per als noms i adjectius, després hi ha un apèndix per als verbs, i, finalment, unes pàgines dedicades a alguns barbarismes de la llengua col·loquial, la toponímia de València, i qüestions ortogràfiques, gramaticals i fonètiques generals del valencià. El fet que el *Diccionario* aparega dividit en tantes parts obliga l'autor a establir un joc de remissions d'una part a les altres per tal d'explicar els vocables adequadament i completament, fins i tot en aquells casos que pertanyen a una mateixa família de mots. Les fórmules que utilitza són les següents: *vease ... en el otro Diccionario*, *Se verá ... en los Verbas*, o bé apunta una veu nova que s'hi relaciona com a sinònim i la introdueix amb la indicació més o menys recurrent *en Valenciano dizen...*

El conjunt de la nomenclatura és variat, ja que hi trobem elements pertanyents a la llengua viva de la València huitcentista i termes arcaics, producte de les fonts declarades. Entre els vocables de la llengua viva, hem de destacar, al costat dels mots pròpiament valencians, els castellanismes més o menys adaptats (com ara, *allivi*, *fardo*, *fardet*), que hem de pensar que majoritàriament serien propis del valencià d'aleshores. En el cas de les veus de la llengua antiga, totes porten el matís «en lo antiguo». En general, el *Diccionario* és un pou ric per a l'estudi del valencià de l'època i font de primeres documentacions de mots en la lexicografia valenciana (*abadejo*, *abaixar*, *abastir*, etc.).

El *Diccionario* és un text lexicogràfic modern, no solament pel fet d'haver inclòs el lèxic valencià viu del XVIII, sinó també per la forma de la presentació i pel tipus de materials

continguts en la microestructura. En general, el tractament del conjunt del lèxic és desigual. Al costat d'entrades que només presenten l'equivalència en castellà, n'hi ha d'altres que s'estenen en explicacions llargues, a vegades contingudes en notes de diversa mena on podem trobar aclariments semàntics del valencià i, fins i tot del castellà, referències etnogràfiques, indicacions sinonímiques, exemples d'ús, modismes, precisions diatòpiques, variació de registres, etc.

2.2.4.3. La Correcció de vòzes

El 1771, dos anys abans de la seua mort, Carles Ros va editar la *Correcció de vòzes y frases que el vùlgo o comùn de Valencia ùsa ò ha introducido hablando (ù querièndo hablàr en su Matèrno Idiòma)*, el primer tractat de barbarismes i diccionari de dubtes del català, que demostra, així mateix, la preocupació de l'autor per l'estat i la conservació de la seua llengua materna.

Reprén i amplia el tema de les influències lèxiques del castellà en la parla col·loquial valenciana, que va tractar superficialment en el *Diccionario* (nota XXV, p. 333-334): de quaranta-dues veus anotades en el *Diccionario*, passarà a analitzar-ne tres-centes quaranta en la *Correcció*. La *Correcció* està dividida en tres parts: la primera, «Correcció de vòzes» (p. 5-17), ordenada alfabèticament, està formada per mots –noms propis també– que han estat subjectes a la castellanització, seguits de l'equivalència en el «bon valencià»; en la segona part, «Correcció de frases» (p. 19-22) ens ofereix un conjunt d'explicacions i exemples d'ús de frases tipificades relatives a certes situacions comunicatives, com ara les salutacions, les disculpes, fórmules de cortesia i de respecte; en el darrer capítol (p. 23-44) reprén el tema del segon annex del *Tratad de Adages* i presenta un llistat alfabetitzat de cent nou monosíl·labs homòfons i homògrafs («veus monosylabas pera facilitar à bè llegir la Llèngua Valènciana») que canvien de significat per l'obertura vocàlica.

2.2.4.4. El Ràro Diccionario Valenciàno-Castellàno, ùnico, y singular, de vòzes monosylabas

A banda del *Diccionario Valenciàno-Castellano de vòzes polysylabas* perdut, Carles Ros va deixar inèdita una altra obra lexicogràfica que també tracta la llengua viva: el *Ràro Diccionario Valenciàno-Castellàno, ùnico, y singular, de vòzes monosylabas*. Actualment es conserva en un manuscrit amb lletra autògrafa de l'autor en la Biblioteca de l'Ajuntament de València, fons Serrano Morales (ms. 6.562).

Igual com va fer en el *Diccionario Valenciàno-Castellano*, amb el *Ràro Diccionario* pretén ensenyar la seua llengua materna i a partir d'aquesta, facilitar l'accés al castellà a través de la correspondència de mots cultes i populars, però en aquest cas des de la perspectiva del monosil·labisme, tret particular del valencià i diferenciador del castellà, que tendeix al bisil·labisme. El *Ràro* es converteix en el primer diccionari de veus monosíl·labes del català i per aquest motiu Ros el va batejar com a «ràro, ùnico, y singular» (p. 206). Ros esdevé, així, també l'iniciador de la lexicografia valenciana monosil·làbica.

Quant a la macroestructura, en aquest cas no hi ha una divisió del diccionari entre formes nominals i verbals, sinó que estan totes les categories barrejades. Com que en el *Ràro* només tracta els vocables monosíl·labes, es veu obligat a remetre els verbs i les veus de més d'una síl·laba a l'altre diccionari que suposadament estava component alhora, el *Diccionario Valenciàno-Castellano de vòzes polysylabas*. Pel que fa a la microestructura, tornem a trobar en el cos de la definició el mateix tipus d'indicacions llargues i argumentades que hi havia en el *Diccionario* (1764), donada la voluntat de ser precís i d'aclarir els sentits dels mots.

3. El Diccionario Valenciàno-Castellano de vòzes polysylabas

Carles Ros va deixar inèdit un altre diccionari de llengua viva, el *Diccionario Valenciàno-Castellano de vòzes polysylabas*, actualment desaparegut, però del qual tenim notícies ben diverses.

La raó que explica la confecció d'aquest diccionari hem de cercar-la en la nota V (p. 4-5) del *Diccionario Valenciano-Castellano*, on fa una crida als lectors perquè augmenten el glossari de l'obra que estan llegint. Ros, potser perquè ningú ho havia fet fins al moment,⁶ predicà amb l'exemple, s'aplicà els consells d'ampliació que havia donat als usuaris del *Diccionario* i es decidí a incrementar la nòmina de mots d'aquesta obreta. Mampren així un *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas*, que va deixar incomplet i inèdit.⁷ A les hores d'ara està desaparegut, encara que hi ha notícies que el podrien conservar els hereus del bibliògraf Joan de la C. Martí (BARBER I BAS 1887: LXII).

A banda de les notícies que donen els diferents bibliògrafs,⁸ sabem que va existir aquest diccionari per les dades que ens ofereix Carles Ros mateix. En la «Conclusiò» del *Ràro Diccionàrio* (1770: 105 v.) explica que en plena vellesa i molt tocat per malalties està procedint a una ampliació del *Diccionario* del 1764: «Dì â la luz pública en el año 1764 [...] un Diccionàrio, Valenciàno-Castellàno [...] el que para reimprimirlo, tèngo trabajàdas, de mùchas vòzes de las no triviales, y de las antiguas, la esplicaciòn correspondiente». Aquest és el primer senyal que tenim sobre com devia ser aquest diccionari. La referència de Ros mateix indica que seguiria el projecte iniciat amb el *Diccionario* del 1764 i que, per tant, devia tenir la mateixa finalitat, destinataris, estructura, tècnica d'elaboració, etc. Aquest fet és corroborat per la remissió de l'entrada de *fèix* del *Ràro Diccionàrio* a la de *garbò* i a la nota que hi ha tot seguit en aquest diccionari perdut, que coincideix amb l'entrada de *garbò* i a la nota que apareixen en el *Diccionario* de 1764.

A més d'aquest testimoni essencial de primera mà, tenim les descripcions dels que van veure el manuscrit (VIVES CISCAR 1882: 15). Segons aquestes declaracions, existia un volum perdut que només arribava a la lletra ME i que tenia dues-centes una pàgines manuscrites i autògrafes de l'autor.⁹ L'acarament d'aquest volum i la part respectiva del *Diccionario* del 1764 va permetre comprovar que es tractava d'una ampliació del diccionari ja publicat: fins a la lletra E hi havia un increment de cent setanta-sis entrades (a les 142 del *Diccionario* hi corresponien 218 en el nou).

No es tractava en cap cas d'una tercera ampliació del *Breve*, com han suposat alguns estudiosos (BARBER I BAS 1887: LXIII i RIBELLES COMÍN 1943: 442). Tampoc considerem que fóra, com diu GULSOY (1964a: 128), un suplement del diccionari de veus monosíl·labes, sinó, més aïna, una obra complementària i clarament relacionada, com manifesta l'estructura del mateix *Ràro Diccionàrio*, que hi remet constantment veus que tenen més d'una síl·laba, i com també assenyala el paral·lelisme dels títols d'ambdues obres (un de veus monosíl·labes i l'altre de polisíl·labes). Aquestes remissions del mateix Carles Ros representen, al cap i a la fi, el testimoni directe més evident de les característiques d'aquesta segona edició del *Diccionario Valenciano-Castellano*, del *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas*.

L'examen del *Ràro Diccionàrio* ens mostra que Ros devia treballar en les dues obres alhora i que devia seguir la mateixa tècnica de treball de tota la seua obra lexicogràfica: Ros, que coneixia molt bé la llengua del seu temps, anava incloent mots originals en els seus diccionaris a partir de les relacions paradigmàtiques que establia entre les paraules. Les contínues referències al *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas* que apareixen en el *Ràro Diccionàrio* ens fan suposar que, quan estava redactant el *Ràro*, segurament devia tenir davant un esborrany de l'altre que li devia servir per a anar omplint-lo a partir de les ocurrències del moment. El fet que només s'haja parlat d'un manuscrit que arribava a la lletra ME i que moltes de les remissions al nou diccionari corresponguen a lletres que hi ha més avant

⁶ Recordem les doloroses paraules del 1772 en què Ros constata que el valencià es troba en un estat tal que ningú l'entén ni el conrea, llevat d'ell (SANCHIS 1963: 107).

⁷ Tal volta siga aquest el *Diccionario general de la lengua* que anomena d'ORGA (1877). Segons aquest estudiós, Carles Ros, animat per tothom, va mamprendre aquest diccionari, però, com que va trobar moltes dificultats per a imprimir-lo, decidí cremar-lo. No obstant això, BARBERÀ (1905: 31) dubta d'aquesta crema, ja que, al seu parer, Ros estimava tant els seus escrits que hauria sigut incapaç de fer-ne desaparèixer un.

⁸ BARBER I BAS (1887: LXII-LXIII), RIBELLES COMÍN (1943: 442) i VIVES CISCAR (1882: 15).

⁹ Suposem que l'altre volum es va perdre o podria ser aquell que el mateix Ros va cremar, si seguim les suposicions de d'ORGA (1877).

de la ME, com també el fet que moltíssimes d'aquestes remissions al·ludesquen a un diccionari de verbs,¹⁰ ens fa suposar que: a) existia tal esberrany; b) possiblement el diccionari ja estava complet quan va morir; i c) que la redacció definitiva acaba en aquesta lletra o bé que n'ha desaparegut la part final.

CASANOVA (1990-1991)¹¹ i TORRES NAVARRETE (1995: 220)¹² han elaborat llistats aproximatiu –i incomplets– amb alguns exemples de les entrades que hauria de contindre aquest diccionari perdut, però se'n deixen molts per a incloure. Nosaltres hem fet un seguiment exhaustiu de les remissions del *Raro* al de veus polisíl·labes que ens permet augmentar el nombre de mots que presenten Casanova i Torres Navarrete i confirmar que, definitivament, el *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas* és una ampliació del *Diccionario Valenciano-Castellano* del 1764. Per una banda, hem d'assenyalar que les cinc fórmules diferents de remissió («Vèase [*el mot*] en el Diccionario de vòzes polysylabas», «Se verà en el Diccionario de vòzes polysylabas», «Se verà en los Vèrbos», «Se verà en el Diccionario de Vèrbos» i «Se verà en èllos [*en els verbs*]») que utilitza Ros donen compte que el *Diccionario Valenciano-Castellano de vòzes polysylabas* tenia la mateixa estructura que el *Diccionario* del 1764, és a dir, que tenia una primera part dedicada a elements no verbals (principalment noms i adjectius), i una segona als verbs. A banda d'això, va seguir utilitzant notes explicatives en determinats articles, com ho demostra l'al·lusió que hi ha en l'entrada *fèix* del *Raro*: «*fèix*, haz. Vèase *garbò*, y la *Nòta* en seguida en el Diccionario de vòzes polysylabas».

Hem comptabilitzat en el *Raro* seixanta-tres remissions diferents de noms i adjectius, i de verbs, de les quals trenta-dues ja apareixen en el *Diccionario* del 1764. Els mots que també apareixen en el diccionari del 1764 són aquests:

a) dotze noms i adjectius: *a·òn* (sv. *òn*), *befa* (sv. *truf*), *coquiller* (sv. *post*), *cursos* (sv. *curs₃*), *estornèll* (sv. *tòrt*), *garbò* (sv. *fèix*), *mànech* (sv. *cab₂*), *ningú* (sv. *cap₃*), *oradura* (sv. *folls*), *orat* (sv. *folls*), *purna* (sv. *ràig₃*) i *unflor* (sv. *bony₁*).

b) vint verbs: *brecar* (sv. *brèch*, *brèca*), *clahuà* (sv. *clau₆*), *fartar* (sv. *fart*), *fendre* (sv. *fen*), *fixar* (sv. *fix*), *fletar* (sv. *flèt*, *nolit*), *mocegar* (sv. *moç₁*), *muir* (sv. *mort₁*), *nyaulà* (sv. *nyàu*), *petejà* (sv. *pèt*), *piulà* (sv. *piu₁*), *plorà* (sv. *plor*), *semà* (sv. *sèm*), *semà·se* (sv. *sèm*), *solcà* (sv. *sol₉*), *somià* (sv. *son*), *surà* (sv. *sur₂*), *tastà* (sv. *tast*, *tastadura*), *tombà* (sv. *tòm₂*) i *vufà* (sv. *vuf₆*).

Per tant, pràcticament la meitat són aportacions noves d'aquest diccionari, i la majoria són verbs. Certament, el diccionari de verbs del 1764 és bastant més reduït que la primera part dedicada a noms i adjectius, i necessitava incrementar-se considerablement. Heus ací les aportacions noves:

a) deu noms i adjectius: *colmena* (sv. *buch₃*; *got₂*), *càldo* (sv. *such₄*), *cuna* (sv. *brès*), *dixes* (sv. *dix*), *insuls* (sv. *sòmp*), *llob marí* (sv. *llòb*), *matollada* (sv. *guàix*), *misàig* (sv. *sàig*), *taba* (sv. *carn₃*) i *turba* (sv. *gram*).

b) vint-i-un verbs: *acotà* (sv. *cot₃*), *allunyar* (sv. *llonch*, *llonchs₁*), *baratar* (sv. *troch*), *botar* (sv. *bòt₂*), *bramar* (sv. *bram₁*), *brincà* (sv. *brinch*), *crehuà* (sv. *creu₃*), *çuçar* (sv. *çuç*, *quiç*, *quiç*), *dallar* (sv. *dall₁*), *desmoronà* (sv. *calç*), *grillar* (sv. *grill₂*), *llastar* (sv. *llast*), *llavar les*

¹⁰ Recordem que en el del 1764 el diccionari de verbs anava després del de noms i adjectius.

¹¹ Són aquests: *agrunsar*, *aiguanafa*, *anar de puntetes*, *anar a quatre peus*, *anar a peu coix*, *baloneta*, *barra*, *bastonet de raure*, *brogit*, *burot*, *burro*, *cabés*, *cabota*, *calfred*, *cantell*, *canto*, *carn estantissa*, *carn manida*, *carn escalfida*, *carn mòmia*, *castellet*, *clau aganxat*, *clau de desfiles*, *clavar*, *coixitranca*, *coletó*, *colflor*, *corcat*, *cornaló*, *coromull*, *creuar*, *creuera*, *cuna*, *davall*, *decocte*, *donar llustre*, *dragonet*, *drap de enixugar*, *drap de cuina*, *eixelleró*, *enfadat*, *entabecat*, *envernissar*, *esbatussar*, *esblandir*, *estaca*, *estacador*, *fangar*, *femater*, *femer*, *filat*, *follia*, *Fulà*, *fusada*, *fusany*, *galló*, *ganivet*, *geniva*, *girada*, *llaçada*, *llengüeta*, *llimac*, *llonygina*, *macejar lo paper*, *matxo*, *mitjans*, *moltó*, *nassot*, *nassut*, *oradura*, *ouereta*, *papagall*, *passar la capa* (es tracta d'una mala lectura de l'original, on llegim «posar la capa»), *pitxer*, *plegadora*, *poleguera*, *porcell*, *porquet*, *porta de la bolxaca*, *quebrassa*, *queixal*, *rellamp*, *sàbia*, *salamanquesa* (considerem que es tracta novament d'una mala lectura de l'original, perquè es refereix al castellà), *segó*, *somer*, *talponera*, *tauleta de raure*, *telleta*, *terròs*, *test*, *trapassa*, *unflor*, *vedella*, *ventrell*, *vesprada*, *vimbrera*, *voves*, *vora* i *xanglot*.

¹² Es tracta de: *aon*, *befa*, *caldo*, *colmena*, *coquiller*, *cuna*, *cursos*, *dixes*, *estornell*, *garbó*, *insuls*, *llob marí*, *mànech*, *matollada*, *misàig*, *ningú*, *nolit*, *oradura*, *orat*, *purna*, *taba* i *turba*.

rajoles (sv. *drap*₂), *manir* (sv. *carn*₃), *mocir* (sv. *pa*), *pejàr* (sv. *pèig*), *recalfar* (sv. *pa*), *regir* (sv. *rig*, *rixch*), *saltàr* (sv. *salt*), *secàr* (sv. *sèch*₂) i *tullir* (sv. *tullch*, *tulls*, *tull*).

Una anàlisi aproximada d'aquests mots ens permet traure conclusions molt interessants per a la història del lèxic. És la primera vegada que documentem l'aparició d'alguns lemes en la lexicografia valenciana (*acotar*, *allunyar*, *baratar*, *bramar*, *dallar*, *grillar*, *insuls*, *llastar*, *llavar les rajoles*, *llop marí*, *matollada*, *manir* [no al DCVB], *recalfar*, *saltar*, *taba*, *tullir* i *turba*). Hem de destacar que, de tots aquests mots, el més recurrent en la lexicografia posterior és *llavar les rajoles*, que apareix en Salvà (1838: 128: «*llavar les racholes*, aljofifar»), Lamarca (1839 i 1842: «*llavar les racholes*, aljofifar»), Cabrera (1868: «*llavar les rachòles*, aljofifar»), Escrig (1851: «*llavar els taulélls*, aljofifar»), Llombart (1887: «*llavar els taulells*, aljofifar») i Martí i Gadea (1891: «*llavar els taulells*, aljofifar: fregar con aljofifa el suelo enladrillado»). D'altra banda, hi ha altres mots que ja havien aparegut prèviament, com ara *botar* apareixia en el *Breve*, i *creuar*, *regir* i *secar* en el vocabulari marquès de Joan de Resa (1555).¹³ També és la primera vegada que documentem determinats castellanismes en la lexicografia valenciana, que devien ser propis del valencià d'aleshores i que encara ho són ara: *brincar*, *caldo*, *colmena* i *petxar*, el cas de *cuna* ja havia aparegut en el vocabulari marquès del 1546.

Ara bé, a banda dels mots anteriors que podem assegurar per les remissions que formarien part del diccionari de veus polisíl·labes, hem de precisar que en el *Ràro Diccionari* també hi ha un bon grapat de mots no monosíl·labs que no porten cap remissió¹⁴. No sabem fins a quin punt formarien part de la macroestructura del nou diccionari¹⁵. Aquestes veus apareixen com a sinònims del mot monosíl·lab de l'entrada i són tots substantius: *acte* (sv. *act*, *àcte*), *àlber* (sv. *òm blanch*, *ô albèr*), *apte* (sv. *apt*, *àpte*), *arrant* (sv. *rant*, *arrànt*), *asme* (sv. *asm*, *àsme*), *bastó* (sv. *pal*, també *bastò*), *breca* (sv. *brèch*, *brèca*), *càrrec* (sv. *carch*, *càrrech*), *cogí* (sv. *porch* y *cogi*), *forment* (sv. *blat*, *formènt*), *nolit* (sv. *flèt*, *nolit*), *nuet* (sv. *nù*, també *nuèt*), *odí* (sv. *oy*, *odí*), *pomet* (sv. *pòm*, *û pomèt*), *prompte* (sv. *prèst*, *prompte*), *ramell* (sv. *ram*, *ramell*, *ramellèt*), *ramellet* (sv. *ram*, *ramell*, *ramellèt*), *rellamp* (sv. *llam*₁, també *rellàm*), *rumor* (sv. *rum*, *rumòr*), *sobte* (sv. *sòpt*, *sòpte*), *sollo* (sv. *sòll*, *sòllo*), *tacte* (sv. *tact*, *tàcte*), *talpó* (sv. *talp*, *talpò*), *tantost* (sv. *tost*, *tantost*), *tastadura* (sv. *tast*, *tastadura*), *teixó* (sv. *tach*, *teixò*), *trinxet* (sv. *trèrch*, *tringèt*), *trufa* (sv. *truf*, y *trufa*) i *vedat* (sv. *vèt*, també *vedàt*).

O bé apareixen en el cos de la definició, com una explicació més de l'entrada, com a derivats, etc:

a) elements no verbals: *abellota* (sv. *glans*), *aiguanafa* (sv. *flor*₂), *albufera* (sv. *bòix*₄), *almodí* (sv. *bòix*₃), *alqueria* (sv. *Mas*₁), *allí* (sv. *y*₆), *amusc* (sv. *musch*), *arquet* (sv. *arch*), *ase* (sv. *ruch*₂), *bacó* (sv. *porch* y *cogi*), *baloneta* (sv. *coll*₄), *barata* (sv. *troch*), *barra* (sv. *dènt*), *bastant* (sv. *sats*), *bastó de la pasta* (sv. *bòix*₃), *bastonet de raure* (sv. *bòix*₃), *bordeta* (sv. *Bòrt*₂), *borra* (sv. *pel*₃), *brogit* (sv. *bram*₁), *burot* (sv. *hat*₂), *burro* (sv. *ruch*₂), *cabeç* (sv. *coll*₅), *cabecet* (sv. *coll*₅), *cabota* (sv. *fus*₁), *calent* (sv. *calt*), *calfred* (sv. *frèt*₃), *cantell* (sv. *cant*), *canto* (sv. *cant*), *carn de ploma* (sv. *carn*₃), *carn manida* (sv. *carn*₃), *carn mòmia* (sv. *carn*₃), *carn escalfida* (sv. *carn*₃), *carn estantissa* (sv. *carn*₃), *castellet* (sv. *qüe*), *cego* (sv. *cech*₁; *cech*₂), *censal* (sv. *cèns*), *cera de grum* (sv. *bàny*₂), *clau de desfiles* (sv. *clàu*₆), *clauet* (sv. *clàu*₆), *clavell* (sv. *clàu*₅), *clergue* (sv. *clech*), *clotet* (sv. *clot*₂), *coixitranca* (sv. *còix*), *col llombarda* (sv. *col*), *coletó* (sv. *call*₅), *colflor* (sv. *col*), *corbella* (sv. *fàllix*), *cornaló* (sv. *nas*), *coromull* (sv. *còlm*), *cremelló* (sv. *mòch*₅), *creuera* (sv. *crèu*₃), *cuiner* (sv. *Coch*), *dacsa* (sv. *mill*₂), *dalt* (sv. *dalt*₂; *dalt*₃), *damunt* (sv. *dalt*₂; *dalt*₃), *dragonet* (sv. *drach*), *drapet* (sv. *drap*₂), *eixerleró* (sv. *dau*₁), *enfadat* (sv. *fat*₃), *ensemps* (sv. *junt*), *entabacat* (sv. *Cel*₂), *eslai* (sv. *glà*), *espí* (sv. *porch* y *cogi*), *estaca* (sv. *cèp*₃), *estacador* (sv. *tòll*₁), *estantís* (sv. *carn*₃), *fangar* (sv. *tòll*₁), *fartada* (sv. *fart*), *femater* (sv. *fèm*₁), *femer* (sv. *fèm*₁), *fera* (sv. *fer*), *ferea* (sv. *fer*), *filat* (sv. *còp*₁), *folia*

¹³ Tot i que podríem explicar l'aparició d'aquests mots per una nova revisió i aprofitament de les fonts precedents, hem de tenir en compte que són bastant corrents i, per tant, hem de suposar que serien uns tants exemples més de la llengua viva que intenta arreplegar.

¹⁴ Remetem a CASANOVA (1990-1991) per a una anàlisi exhaustiu dels termes des del punt de vista de la història del lèxic català.

¹⁵ No hem tingut en compte els termes polisíl·labs que apareixen en els exemples.

(sv. *fol·ls*), *forment* (sv. *blats*), *frenet* (sv. *frè*), *fulla* (sv. *pel*_{1,2}), *fusada* (sv. *fus*₁), *fusany* (sv. *fus*₁), *gallet* (sv. *gal·l*), *galló* (sv. *caixch*₂), *geniva* (sv. *dènt*), *girada* (sv. *coll*₅), *girant* (sv. *Plè*₃), *goio* (sv. *goig*), *gos albeller* (sv. *gòs*), *gos cadell* (sv. *gòs*), *gos braco* (sv. *gòs*), *gralla* (sv. *grall*), *herba de quall* (sv. *quall*₂), *home* (sv. *hom*), *hou aigua* (sv. *hou*), *hou estantís* (sv. *hou*), *javalí* (sv. *porch y cogi*), *jument* (sv. *ruch*₂), *llaçada* (sv. *llaç*₂; *llaç*₃), *llengüeta* (sv. *fel*₃), *llimac* (sv. *mòch*₄), *llonygina* (sv. *visch*), *masada* (sv. *Mas*₁), *masover* (sv. *Mas*₁), *mitjans* (sv. *trits*), *multitud* (sv. *hat*₂), *nassot* (sv. *nas*), *nassut* (sv. *nas*), *osca* (sv. *fus*₁), *ou esclafat* (sv. *hou*), *ou per a beure* (sv. *hou*), *ou manat* (sv. *hou*), *ou celestial* (sv. *hou*), *ou en corfa* (sv. *hou*), *ou en truita* (sv. *hou*), *ou en rovellet* (sv. *hou*), *ouera* (sv. *hou*), *ouereta* (sv. *hou*), *pa assaonat* (sv. *pa*), *pa soflamat* (sv. *pa*), *pa de puja* (sv. *pa*), *pa mucós* (sv. *pa*), *pa recalfat* (sv. *pa*), *pa olivat* (sv. *pa*), *pa de mestall* (sv. *pa*), *pa mocit* (sv. *pa*), *pa socarrat* (sv. *pa*), *pa florit* (sv. *pa*), *papagai* (sv. *llor*), *pati* (sv. *sol*₈), *però* (sv. *mès*₂), *perquè* (sv. *ca*₁), *plegadora* (sv. *bòix*₃), *polseguera* (sv. *pòlç*), *pollastre* (sv. *pòll*₂), *porcell* (sv. *porch y cogi*), *porquet* (sv. *porch y cogi*), *porro* (sv. *all*), *porta de boljaca* (sv. *colps*), *porteta de boljaca* (sv. *colps*), *pregària* (sv. *prech*₂), *quebrassa* (sv. *pel*_{1,2}), *queixal* (sv. *dènt*), *raïm* (sv. *grum*), *ratlla* (sv. *pel*_{1,1}), *retòs* (sv. *tos*₂), *rovell* (sv. *hou*), *sàbia* (sv. *such*₂), *safareig* (sv. *pou*), *saó* (sv. *sàu*, y *sàus*), *segó* (sv. *brin*), *sembrat* (sv. *blats*), *senar* (sv. *non*), *senglar* (sv. *porch y cogi*), *sense* (sv. *sens*), *sobre* (sv. *èn*₂), *solatge* (sv. *sol*₈), *somer* (sv. *ruch*₂), *soptament* (sv. *sòpt*, *sòpte*), *talponera* (sv. *talp*, *talpò*), *taula* (sv. *post*), *tauleta de raure* (sv. *bòix*₃), *telleta* (sv. *qüe*), *terci* (sv. *terç*₁), *terròs* (sv. *sal*₄), *testet* (sv. *caixch*₂), *trauera* (sv. *tràus*₂), *venda* (sv. *pel*_{1,1}), *ventre de matxo* (sv. *calls*), *ventre de vedella* (sv. *calls*), *ventre a trossets* (sv. *calls*), *ventre de moltó* (sv. *calls*), *vernís* (sv. *bàny*₂), *vesprada* (sv. *tarç*), *veta* (sv. *pel*_{1,1}), *vimbrera* (sv. *vim*), *volva* (sv. *cop*), *vora* (sv. *bòrt*₁) i *xanglot* (sv. *grum*).

b) verbs: *agrunsar* (sv. *brès*), *amerar* (sv. *calç*), *anar de puntetes* (sv. *còix*), *anar* (sv. *và*; *vàig*₁; *vas*₁; *vès*), *ausar* (sv. *àus*, *àu*), *batre* (sv. *bat*), *beure* (sv. *bèch*, *bèus*, *bèu*), *brotar* (sv. *broç*), *brunyar* (sv. *brùnych*, *brùnys*, *brùn*), *bullir* (sv. *bull*), *cabre* (sv. *cab*₄; *cabs*₂), *caure* (sv. *càych*, *càus*, *càu*), *cenyir* (sv. *cìnych*, *cìnys*, *cìn*), *cerndre* (sv. *cernch*, *cerns*, *cern*), *cloure* (sv. *clòch*, *clous*, *clou*), *cluixir* (sv. *cluixch*, *cluix*), *cobrir los carts* (sv. *cart*), *collir* (sv. *cullch*, *culls*, *cull*), *cosir* (sv. *cusch*, *cus*), *coure* (sv. *coch*, *cous*, *cou*₁; *cou*₂; *cuit*), *créixer* (sv. *crèixch*; *crèix*₁), *creure* (sv. *crèch*, *creus*, *crèu*; *crèus*₂), *derrocar* (sv. *bat*₄), *deure* (sv. *dech*, *dèus*; *dèu*₂), *doldre* (sv. *dolch*, *dols*; *dol*₁; *dols*), *donar* (sv. *da·m*; *dat*; *do*), *dormir* (sv. *dorch*, *dorms*, *dorm*), *eixir* (sv. *ixch*; *ix*), *envernissar* (sv. *bàny*₂), *esbatassar* (sv. *bat*₅), *esblandir* (sv. *bat*₅), *farmar* (sv. *farç*), *fényer* (sv. *fènych*, *fènyes*, *fèny*), *fangir* (sv. *finyngch*, *finyng*), *fluixejar* (sv. *flùix*₃), *fondre* (sv. *fòch*, *fons*, *fon*; *fus*₃), *fregir* (sv. *frixch*, *frig*), *frunzir* (sv. *fruns*), *fugir* (sv. *fùixch*, *fùig*), *funyar* (sv. *fùnych*, *fùnys*, *fùn*), *gosar* (sv. *gos*), *grunyar* (sv. *grònys*; *grùnych*, *grùnys*, *grùn*), *hagut* (sv. *hàuç*), *haure* (sv. *hach*, *hàus*, *hà*; *hàuç*), *jaure* (sv. *jach*, *jàus*, *jàu*₁), *junyar* (sv. *jùnych*, *jùnys*, *jùn*), *jurar* (sv. *jur*₁), *llegir* (sv. *l·lèst*₂; *l·lìch*, *l·lìg*), *macejar lo paper* (sv. *bat*₃), *mentir* (sv. *mènt*, *mènts*), *moldre* (sv. *molch*, *mols*, *mol*; *molt*), *mórrer* (sv. *mùych*, *mors*, *mor*), *moure* (sv. *moch*, *mous*, *mou*), *munyar* (sv. *mùnych*, *mùnys*, *mùn*), *nàixer* (sv. *nàixch*, *nàix*; *nat*₁), *oldre* (sv. *olch*, *ols*, *ol*), *olre* (sv. *olch*, *ols*, *ol*), *oure* (sv. *oixch*, *ous*, *ou*), *paréixer* (sv. *par*₁), *peixer* (sv. *peix*₂), *perdre* (sv. *perç*, *perts*), *picar lo paper* (sv. *bat*₃), *planydre* (sv. *plànych*, *plànys*, *plàny*), *ploure* (sv. *plach*; *plàu*, *plàus*), *ploure* (sv. *plou*), *poder* (sv. *pot*₁; *puch*, *pots*), *polir* (sv. *pulch*, *puls*, *pul*), *pondre* (sv. *pon*), *prendre* (sv. *jàu*₂), *preniu* (sv. *jàu*₂), *puçir* (sv. *puç*), *punyar* (sv. *pùnych*, *punys*, *pùn*), *raure* (sv. *rach*, *ràus*, *ràu*), *rebre* (sv. *rèb*, *rèbs*), *regir* (sv. *rig*, *rixch*), *renyar* (sv. *rìnych*, *rìnys*, *rìn*), *riure* (sv. *rich*₁; *riu*₁; *rius*₁), *rompre* (sv. *ròmp*, *ròmps*; *rot*₂), *romput* (sv. *rot*₂), *rostir* (sv. *rust*, *rusts*), *roure* (sv. *roch*, *rous*, *rou*), *saber* (sv. *sè*₁), *sentir* (sv. *sènt*, *sènts*), *seure* (sv. *sech*, *seus*; *seu*), *sortir* (sv. *surt*), *teixir* (sv. *tixch*, *tix*), *témer* (sv. *tem*, *tems*), *tengut* (sv. *tènch*), *tenyar* (sv. *tìnych*, *tìnys*, *tìn*), *tindre* (sv. *tènch*; *tin*; *tinch*, *tèns*, *tè*), *tocar* (sv. *toch*₄), *tòl·ler* (sv. *tol*; *tolch*, *tols*, *tolç*), *tòrcer* (sv. *torsch*, *tors*), *tossir* (sv. *tusch*, *tús*), *traure* (sv. *trach*; *tràu*₁; *tràus*₁; *trèt*₁), *valdre* (sv. *valch*, *vals*, *val*), *vejam* (sv. *jam*₁), *vencer* (sv. *vènç*), *vendre* (sv. *vènch*, *vèns*, *vèn*), *vestir* (sv. *vist*), *veure* (sv. *jam*₁), *veure* (sv. *vèu*₁; *vèus*; *vist*, *viu*), *veure* (sv. *vèig*), *vindre* (sv. *vinch*, *vèns*, *vè*), *viure* (sv. *vixch*, *vius*, *viu*) i *voler* (sv. *vull*; *vullch*, *vols*, *vol*).

Malhauradament, no tenim més dades que ens permeten comprovar el grau d'originalitat de l'obra, com tampoc podem assegurar la repercussió que hauria tingut en la lexicografia posterior.

4. Conclusions

Actualment la filologia està reconsiderant el paper dels hòmens de la Decadència que van escriure i lliurar per la llengua materna. En el segle XVIII valencià destaca la figura de Carles Ros, que va dur a terme un pla d'acció que pretenia contraatacar els mals de la llengua des de diversos punts de vista: literatura popular i culta, edició de clàssics, gramàtica, lexicografia, etc.

Malgrat les deficiències i la poca preparació reconeguda, en el camp de la confecció de diccionaris Ros ha estat considerat el primer lexicògraf modern de llengua catalana. Va elaborar diccionaris bilingües valencià-castellà de llengua antiga, que permetien accedir als clàssics, i també d'altres de llengua viva. A banda dels editats, va deixar en manuscrit un diccionari de veus monosíl·labes i un altre de veus polisíl·labes. El de veus polisíl·labes, actualment perdut, suposava una revisió i ampliació del *Diccionario valenciano-castellano* de 1764. Les informacions dels bibliògrafs i les que ell mateix dóna en el *Raro Diccionario*, que presumiblement escrivia alhora, ens fan pensar que seguiria la mateixa tècnica d'elaboració i de redacció del *Diccionario*:

a) pel que fa a la macroestructura, el diccionari tindria una part dedicada als elements nominals i una segona, per als verbs. El tipus de mots serie del llenguatge corrent, encara que també n'hi hauria algun més arcaic, provinent de les fonts en què es basa i principalment del buidatge del *Breve Diccionario*.

b) pel que fa a la microestructura, contindria equivalents breus i també definicions llargues enriquides amb tot tipus d'indicacions i notes aclaratòries (sinònims, notes etnogràfiques i culturals, exemples d'ús, modismes, etc.).

Ara com ara, només podem fer suposicions del que hauria estat aquesta obra i del que hauria suposat per a la història de la lexicografia i del lèxic català. Esperem que en un futur hom trobe el manuscrit que ens permeta comprovar per nosaltres mateixos el valor autèntic d'aquesta obra.

Referencias bibliográficas

- ALCOVER, ANTONI M. & MOLL, FRANCESC DE B. (DCVB), *Diccionari català-valencià-balear*, Palma, Moll, 1993.
- BARBER I BAS, FRANCISCO, «Prólogo» de la tercera edició del *Diccionario Valenciano-Castellano de Josep Escrig*, València, Llibreria de Pascual Aguilar, 1887, p. LI-LXIV.
- BARBERÀ, FAUSTÍ, *Conferencias sobre bio-biografía de Carlos Ros*, València, Impremta F. Vives Mora, 1905.
- CASANOVA, EMILI, «Valencià versus castellà als segles XVIII i XIX. El cas de Vicent Salvà», *Caplletra*, 9, 1990, p. 147-166.
- CASANOVA, EMILI, «El *Raro diccionario valenciano-castellano único y singular de voces monossylabas* de Carles Ros (1770)», *Llengua & Literatura*, 4, 1990-1991, p. 129-180.
- CASANOVA, EMILI, «La llengua a València», en BALSALOBRE, PEP & GRATACÓS, JOAN (eds.), *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Quaderns Crema, 1995, p. 387-425.
- COLOMINA I CASTANYER, JORDI, «Notes sobre la llengua de la "Decadència"», en ALEMANY, RAFAEL (ed.), *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, Alacant, Ajuntament de Benidorm - Universitat d'Alacant, 1987, p. 37-53.
- COLOMINA I CASTANYER, JORDI, *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1999.
- COLÓN, GERMÀ & SOBERANAS, AMADEU-J., *Panorama de la lexicografia catalana. De les gloses medievals a Pompeu Fabra*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1991², p. 122-125.
- COMAS, ANTONI, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Ariel, vols. V i VI, 1985.

- CONCA, MARIA, «Els refranys antroponímics en els reculls de Joan Carles i Amat, Miquel Burguera i Carles Ros», en *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica catalanes. (València, 18-21 d'abril de 2001)*, València, Universitat de València - Comercial Denes, 2002, p. 49-59.
- CONCA, MARIA & GUIA, JOSEP, «Els orígens de la paremiografia catalana contemporània», *Caplletra*, 31, 2001, p. 101-113.
- ESPÍN I RUBERT, M. ASSUMPCIÓ, *Carles Ros. Idees lingüístiques i edició de l'obra literària*, tesi doctoral inèdita llegida en la Universitat de València i dirigida pel Dr. Emili Casanova, 1994.
- FERRANDO, ANTONI & NICOLÀS, MIQUEL, *Panorama d'història de la llengua*, València, Tàndem, 1993.
- FUSTER I TARONGÍ, JUST PASTOR, *Biblioteca valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros días y de los que aún viven*, València, Impremta de José Gimeno, 2 vols., 1827-1830.
- GUARDIOLA I SAVALL, M. ISABEL, *Diccionari de diccionaris valencians anteriors al 1851*, memòria de llicenciatura inèdita llegida en la Universitat d'Alacant i dirigida pel Dr. Jordi Colomina i Castanyer, 1999.
- GUARDIOLA I SAVALL, M. ISABEL, «Toponímia i antroponímia en els diccionaris valencians anteriors al 1851», en *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica catalanes. (València, 18-21 d'abril de 2001)*, València, Universitat de València - Comercial Denes, 2002, p. 779-802.
- GUARDIOLA I SAVALL, M. ISABEL, «Jocs infantils populars en el *Tresor lexicogràfic valencià*», *Revista valenciana de folklore*, núm. 3, en premsa-a.
- GUARDIOLA I SAVALL, M. ISABEL, «El *Raro Diccionario Valenciano-Castellano, unico y singular de voces monosílabas* de Carles Ros. Estudi introductor i edició», Alacant, Universitat d'Alacant, en premsa-b.
- GULSOY, JOSEPH, «La lexicografia valenciana», *Revista Valenciana de Filologia*, VI, 1964a, p. 109-141 [reed. GULSOY, JOSEPH, «La lexicografia valenciana», en *Estudis de filologia valenciana. Escrits seleccionats*, edició a càrrec d'Antoni Ferrando, València, Universitat de València, 2001, p. 4-95].
- GULSOY, JOSEPH, *El Diccionario valenciano-castellano de Manuel Joaquín Sanelo. Edició, estudi de fonts i lexicologia*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura, 1964b.
- LLOMBART, CONSTANTÍ, *Los fills de la morta-viva*, València, Impremta Emili Pasqual, 1879.
- MARTÍ GRAJALES, FRANCESC, *Ensayo de una bibliografía valenciana del siglo XVIII*, València, Diputació de València, (1891) 1987.
- MARTÍ I MESTRE, JOAQUIM, *Literatura de canya i cordell al País Valencià. Els col·loquis de temàtica jocosa i satírica. Edició i estudi lingüístic*, València, Comercial Denes, 1997a.
- MARTÍ I MESTRE, JOAQUIM, «Contacte lingüístic entre el català i el castellà a la València del segle XVIII i XIX», *Caplletra*, 20, 1997b, p. 207-236.
- MARTÍ I MESTRE, JOAQUIM, «El català del País Valencià dels segles XVII i XVIII», *Caplletra*, 27, 1999, p. 167-188.
- MARTÍ I MESTRE, JOAQUIM, «La interferència lingüística del castellà durant els segles XVIII i XIX», en CANO, M. ANTÒNIA, MARTINES, JOSEP, MARTINES, VICENT i PONSODA, JOAN J., *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Ajuntament de la Nucia - CAM, 2002.
- MARTINES, JOSEP, *El valencià del segle XIX. Estudi lingüístic i edició del Diccionario valenciano de Josep Pla i Costa*, tesi doctoral parcialment inèdita, llegida en la Universitat d'Alacant i dirigida pel Dr. Jordi Colomina, 1997.
- MARTINES, JOSEP, *El valencià del segle XIX. Estudi lingüístic del Diccionario valenciano de Josep Pla i Costa*, València - Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- MAYANS I SISCAR, GREGORI, *Specimen Bibliothecae Hispano-Majansianae sive idea novi catalogi critici operum scriptorum hispanorum, quae habet in sua Bibliotheca Gregorius Majansius, generosus valentinus ex Museo Davidis Clementis*, Hannover, Impremta J. G. Schmid, 1753.
- MESTRE, ANTONIO, *Historia, fueros y actitudes políticas*, Oliva, Ajuntament d'Oliva, 1970.
- ORGA, JOSEP D', «Carlos Ros», *Revista lo Rat-Penat*, III, 1877, p. 68-70.
- PELLICER BORRÀS, JOAN E., *La Rondalla de rondalles de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició*, Ontinyent, Ajuntament d'Ontinyent, 1986.
- PITARCH, VICENT, *Defensa de l'idioma*, València, Eliseu Climent, 1972.

- RIBELLES COMÍN, JOSÉ, *Bibliografía de la lengua valenciana*, Madrid, Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, 1943.
- RICO, ALBERT & SOLÀ, JOAN, *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València, Universitat de València, 1995, p. 123-124.
- RODRÍGUEZ, JOSEP, *Biblioteca Valentina*, València, Impremta de Josep Tomàs Lucas, 1747.
- ROS, CARLES, *Practica de Orthografia, para los dos idiomas, Castellano y Valenciano*, València, Impremta de Vicent Cabrera, 1732.
- ROS, CARLES, *Epítome del Origen y Grandezas del Idioma Valenciano*, València, Impremta de Cosme Granja, 1734.
- ROS, CARLES, *Tratat de Adages i Refranys Valencians*, València, Impremta de Josep Garcia, (1733) 1736.
- ROS, CARLES, *Breve Diccionario Valenciano-Castellano*, València, Impremta de Josep Garcia, 1739.
- ROS, CARLES *Breve explicacion de las cartillas valencianas*, València, Impremta de Cosme Granja, 1751.
- ROS, CARLES, *Qualidades y Blasones de la Lengua valenciana*, València, Impremta de Josep Estevan Dolz, 1752.
- ROS, CARLES *Diccionario Valenciano-Castellano*, València, Impremta de Benet Monfort, 1764.
- ROS, CARLES, *Corrección de vòzes y phràses, que el vùlgo, ù comùn, de Valencia, ùsa, ò ha introducido, hablàndo, (ù querièndo hablàr) en su Matèrno Idiòma*, València, Impremta de F. Burguete, 1771.
- ROSSICH, ALBERT, «Decadència i Renaixença: una visió programàtica de la literatura catalana. La literatura del XVI i del XVII vista des de la Renaixença», en *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, vol. II, Barcelona, Curial, 1994, p. 33-50.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL, *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, València, Institució Alfons el Magnànim - Diputació de València, 1963.
- SANCHIS GUARNER, MANUEL, *La llengua dels valencians*, València, Eliseu Climent, 1996¹⁹.
- SEGARRA, MILA, *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries, 1985.
- SIMBOR, VICENT, *Els orígens de la Renaixença valenciana*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 1980.
- SOLÀ, JOAN, *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*, Barcelona, Edicions 62, 1977.
- TORRES NAVARRETE, F., *L'obra gramatical i lexicogràfica de Carles Ros*, memòria de llicenciatura inèdita, llegida en la Universitat de València i dirigida pel Dr. Emili Casanova, 1982.
- TORRES NAVARRETE, F., *La llengua de Carles Ros*, tesi doctoral inèdita llegida en la Universitat de València i dirigida pel Dr. Emili Casanova, 1995.
- XIMENO, VICENT, *Escritores del Reyno de Valencia, chronológicamente ordenados desde el año MCCXXXVIII de la Christiana conquista de la misma ciudad hasta el MDCCXLVIII*, València, Impremta Joseph Estevan Dolz, 2 vols., 1747.
- VIVES CISCAR, JOSEP, *Los diccionarios y vocabularios valencianos*, València, Impremta de Doménech, 1882.